

JONAS BALČIUS

Vilniaus pedagoginis universitetas

DOROVINIO ASMENYBĖS UGDYMO FILOSOFINIAI ASPEKTAI

Philosophical Aspects of Personal Moral Upbringing

SUMMARY

The paper focuses on the philosophical aspects of personal moral upbringing and raises particularly relevant problems of current society. One such problem is the establishment of the modern *hedonistic* society. Rather than focusing on human spirit, culture and morals, as was common enough during antiquity, middle ages and even in modern times, this society concentrates on the human body and carnality as a direct way of individual consumption and form of relationship between individuals; such a mode of relation can be defined as the relation of one body to another. This mode it is typical for the hedonistic society and maintained as causing various anti-moral peculiarities.

The author hardly draws an optimistic conclusion, namely, that the aims, ways and means of existence for such a hedonistic society tend to coincide. Thus, the only real moving forces of such a society are the stimulations of carnality and bodily relations as *sex, alcohol, drugs and violence*.

In this sense the hedonistic society is defined in this paper also as *crimophilic* (i.e. as protecting criminals) and *self-condemning* (cf. French *condamner à mort* 'condemn to death'), i.e. as structurally and genetically condemning itself to moral non-existence.

Culturally, this *consumer* society may be defined as particularly acknowledging the *sex-shop-show* aspects of culture and even giving them the semantic priority. In this sense, *consumption* is established in this society not only as an *economical*, but also as a *moral* category and attitude, because even the human being, once regarded by I. Kant as something invaluable, becomes here a subject for consumption: or rather, his/her individual body, as source of all possible pleasures. Likewise, this society engages art, fiction, theater and cinema, not to mention radio and TV productions, to fulfill its *consumption* attitudes.

In terms of this society, the situation of a teacher and teacher of ethics in particular, is more than comical and helpless. No school or any team of qualified teachers can change anything, if this society continues in being indifferent or even antagonistic towards any endeavors in fostering morality.

RAKTAŽODŽIAI: Asmenybė, mokytojas, mokykla, dorybės, ugdymas, filosofija.

KEY WORDS: Personality, teacher, school, virtues, upbringing, philosophy.

SANTRAUKA

Dorovinis asmenybės ugdymas – pamatinė bet kokio pedagoginio darbo priežastis ir tikslas, nes tik dorovinga asmenybė gali būti naudinga visuomenei ir tik dorovingos visuomenės mokymas bendrojo lavinimo mokyklose, gimnazijose, kolegijose bei universitetuose gali būti prasmingas ir pateisinamas. Priešingu atveju – tai tik tuščias laiko, lėšų, pedagogų triūso ir nervų eikvojimas.

Europocentrinės kultūros visuomenėse, pradedant senovės Graikija, tai buvo suprasta labai anksti: ši problema buvo Sokrato filosofinių disputų objektas, jis aiškiai suvokė, jog profesinis mokinių ugdymas skiriasi nuo dorovinio ir nurodė klaidingus tokio pasirinkimo pavyzdžius – Periklį ir kitus.

Dorovinis asmenybės ugdymas kaip pagrindinis žmonijos žemiškosios egzistencijos tikslas ir užduotis išryškėja ir Jėzaus Kristaus mokyme, kuriuo, kaip religinio žmonijos dvasingumo perspektyva, buvo vadovaujama nuo viduramžių iki mūsų laikų.

Prekinių piniginių santykių, rinkos ekonomikos formavimasis „suprekina“ ir žmogaus dvasią, ir kūną. Pastarasis kaip priemonė tampa visuotinio „vartojimo objektu“. Tai yra *hedonistinės* visuomenės, transformuojančios ir žmonijos kuriamą kultūrą, kuri šiame straipsnyje įvardijama kaip *sex-shop-show* kultūra, formavimosi prielaidos. Tokia kultūra transformuoja bei doroviškai nuvertina ne tik patį žmogų, kuris padaromas vartojimo objektu, bet ir meną: *seksas*, *smurtas* ir *prievarta* tampa grožinės literatūros, dramaturgijos, kino bei televizijos, kaip verslo priemonių, turinių ir meninės kūrybos objektu. Tokia visuomenė straipsnyje įvardijama kaip *kondamnacinė* (iš pranc. *condamner à mort*), t. y. pasmerkta pražūčiai, nes suformuoja etines ir estetines prielaidas ne tik amoralumui, bet ir nusikalstamumui, prieš kurį ir pedagogika, ir kriminalistika tampa bejėgės.

Dorovinio asmenybės ugdymo teorija ir praktika – viena unikaliausių žmonijos dvasinio tobulėjimo sričių, visada buvo kuo glaudžiausiai susijusi su visuomene, jos filosofija ir pasaulėžiūra, jų raida. Šia prasme jau senovės graikų ir romėnų gyvenimo ir ypač filosofija pateikia mums unikalių, apibendrinamosios galios turinčių pavyzdžių, kaip visa tai reiškiasi, sąveikauja bei funkcionuoja. Senovės graikų istorijoje yra išlikęs pasakojimas, kaip vienas Atėnų miesto didikų, atvykęs į Spartą ir pamatęs, kaip jie ten gyvena (kuo rengiasi, ką valgo ir kur miega), grįžęs į namus miesto Areopage iškilmingai pareiškė: dabar aš žinau, kodėl spartiečiai tokie bebaimiai mūsų – jie gyvena, rengiasi ir valgo taip, kad mirtis mūsų dėl tokio gyvenimo jiems atrodo esanti tikra palaima! Kitaip tariant, ši legenda gali būti laikoma ir pirmuoju euro-

pocentrinėje kultūroje liudijimu, ką reiškia *profesinis asmenybės ugdymas*.

Nepalyginamai sunkiau reikalai į kalną rieda tais atvejais, kai susiduriame ne su *profesinio*, o su *dorovinio* asmenybės ugdymo problemomis. Ir taip yra todėl, kad *būti žmogumi nėra jokia profesija*. Profesijos neturintis ar jos neįgijęs žmogus dažniausiai tampa nelaime pats sau, o *netapęs žmogumi, arba, kitais žodžiais tariant, doroviniu individui, toks žmogus dažnai tampa tragedija visai visuomenei, o kartais ir žmonijai*. Tai, su kuo, pvz., XX a. žmonija susidūrė Stalino ir Hitlerio viešpatavimo laikais, didesnių komentarų, manau, nereikalauja. Todėl jau Sokrato dėka antikos filosofija ryžtingai pasuka nuo vadinamųjų *peri fyzeos*, t. y. gamtamokslinių tyrinėjimų, prie žmogaus dvasios, jo dorovinės prigimties studijų, dėl ko daugelis tyrinėtojų šią filosofiją netgi linkę laikyti *atopine*, t. y.

realių atitikmenų senovės graikų visuomenės patirčiai bei doroviniams žmonių tarpusavio santykiams neturinčia mąstymo tradicija ir kultūra¹.

Platono filosofijoje –visai Europos filosofinio ir pasaulėžiūrinio mąstymo raidai didžiausią poveikį padariusiame veikalė *Valstybė (Politeia)* – į pirmą vietą taip pat keliama būtent *dorovinio senovės graikų miesto-valstybės piliečių ugdymo klausimai*. Problema čia tik ta, jog dar Sokrato suformuluotoji *intelektualistinė* mąstymo apie tikrovę ir žmogų, jo dorovinę prigimtį tradicija asmenybės dorovingumą tapatina su jos intelektualumu. Nepaisant to, jau Platonui, nekalbant apie Aristotelį, akivaizdu, jog dorovingumas ir saikas žmogaus gyvenime yra kažkaip susiję: „Net ir paskutinis, jei tik mokės protingai pasirinkti ir griežtai gyvens, turės visai neblogą gyvenimą. Todėl pirmasis tegul apdairiai pasirenka, o paskutinis tegul nenusimena“. Po šių pranašo žodžių tuojau priėjęs pirmasis ir pasirinkęs galingiausiojo tirono gyvenimą – tai buvęs neprotingas, visiškai nepapgalvotas pasirinkimas, paskatintas gobšumo“². Taigi principas *nec plus ultra* – nieko per daug – tampa dorovinio asmenybės ugdymo imperatyvu, maxima, kurios visose gyvenimo ir ugdymo srityse kaip tik ir stengiamasi laikytis.

Helėniškoji filosofija, V–VI a. padėjusi filosofinius pasaulėžiūrinius pagrindus viduramžių krikščioniškajai filosofijai, tą patį asmenybės dorovinio saviraiškumo principą suabsoliutina taip, jog iš tikrųjų padaro jį tik pačiam Dievui būdinga absoliučia jo prigimties savybe. Algis Uždavins monografijoje *Helėniškoji filosofija nuo Numenijo iki Sirijano* būtent šiai

antikos filosofijos kryptčiai priskiria ne tik Platono laikus siekiančią dviejų pasaulių – gamtos daiktų, reiškinių ir jų idėjų – dvejybiškumo koncepciją, bet ir triasmienio Dievo vaizdinį, tapusį *pamatinu soteriologinės krikščioniškosios filosofijos bei pasaulėžiūros teiginiu*³. Tą patį galima sakyti ne tik apie *heladocentrinę*, bet ir apie *semitocentrinę* filosofiją, grindžiamą Šventojo Rašto autoritetu, t.y. *soteriologine* žmonijos gelbėjimosi iš Blogio pinklų mąstymo tradicija, siekiančia jau du tūkstantmečius ir vadinamą krikščionyste⁴. Deja, kaip apie tai visai neseniai yra kalbėjęs dabartinis Romos popiežius Benediktas XVI, nors Kristus savo mirtimi ir atpirko žmoniją, tačiau blogio pasaulyje jis nesunaikino. Tačiau ką reiškia sunaikinti blogį? Sunaikinti blogį reikštų sunaikinti ir patį žmogų – šio blogio kūrėją. Akivaizdu, jog vadinamasis gamtiškasis blogis – sausros, liūtys, gaisrai, žemės drebėjimai ir t.t. – visada yra atsitiktinumai, o doroviniausiais individualiais netapę *homo sapiens* atstovai – nuolatos kuria dorovinių ir socialinių blogių kaip dėsningumą, kuris šioje laimingiausioje iš Saulės sistemos planetų tęsiasi tiek, kiek egzistuoja ir pati žmonija.

Nežinau, kodėl tradicinė, t.y. visą sovietmetį lietuvių pedagogikoje galiojusi ir patį pedagoginį procesą nulėmusi, jo turinį atspindėjusi sąvoka *auklėjimas* buvo pakeista analogiška *ugdymo* sąvoka. Motyvai čia gali būti patys įvairiausi. Neatmestina ir tai, jog pats žodis *auklėjimas*, kaip procesas ir kaip sąvoka, pernešy jau tiesmukai asocijavosi su sovietmečiu, sovietiniu gyvenimo būdu, kupinu prievartos, smurto ir direktyvų. Lietuvių, o ne sovietų, asmenybės dorovinio

prusinimo procesui, kaip teorijai ir praktikai, dar tarpukario laikų Lietuvoje buvo sukurta ir šio laikotarpio didžiųjų lietuvių filosofų ir pedagogų – Stasio Šalkauskio ir jo mokinio Antano Maceinos – įteisinta bei pagrįsta dorovinio ugdymo sąvoka yra visiškai pagrįsta ir nepriekaištinga. Maža to, Lietuva dar ir šiaandien visai pagrįstai gali didžiuotis šiais savo mąstytojais ir pedagogais net ir prieš didžiąsias Vakarų Europos tautas. Mūsų laikais jų sukurtoji pedagogika, kurią jie apibrėžė ir įvardijo kaip *filosofinę*, jau yra tapusi šiuolaikine teorine problema aktualija, ypač atsižvelgiant į aktualias mūsų visuomenės problemas.

Belandžiodamas po internetą, andai aptikau žinutę, jog *altruistais* ir *egoistais* žmones vis dėlto padaro ne ugdymas, ne aplinka ar asmeninė dorovinė, socialinė bei intelektualinė patirtis, o pati prigimtis. Kitaip tariant, ten buvo teigiama, jog mes jau gimstame arba egoistais, arba altruistais, arba kažkuo, ką būtų galima apibrėžti kaip turinčius ir altruistinių, ir egoistinių prigimtinių galių. Vadinasi, jeigu tai iš tikrųjų yra tiesa, tuomet derėtų iš pagrindų peržiūrėti ir visą mūsų pedagoginių vaizdinių bei galimų sistemų, grindžiamą įsitikinimu, jog visus ir viską galima „išauklėti“ arba „išugdyti“.

Minėtieji antikos mąstytojai, kaip žinoma, tvirtai laikėsi įsitikinimo, jog gamta yra protinga, ir šis josios protingumas reiškiasi tuo, jog mes ne tik esame griežtai suskirstyti į egoistus, altruistus, arba į tuos ir anuos viename asmenyje, bet ir tuo, kad minėtųjų „grynuolių“, t.y. tiek visiškų altruistų, tiek ir egoistų, visada yra mažuma, todėl galime tarti, kad bent

jau 6 ar 7 iš dešimties tikrai yra tokie, kuriuos ne tik įmanoma, bet ir privaloma doroviškai ugdyti. Kita vertus, ką reiškia sąvoka *dorovinis ugdymas*? Su minėtają problema pirmasis taip pat susidūrė Sokratas. „Remdamasis minėtais garsiais Atėnų asmenimis (Perikliu ir kitais – J. B.), Sokratas pasakoja, kaip šie garbūs žmonės savo vaikams suteikė įvairiapusių prestižinių išsilavinimą. Tėvai parinko geriausius naudingų dalykų ir menų mokytojus: jaunuoliai išmoko tramdyti žirgus, įgijo gimnastikos ir mūzų „meno“, imtynių ir dar kitų vertingų įgūdžių. Jie daug ko išmoko, nes tėvai vaikų lavinimui nieko negalėję, išleidę daug pinigų. O kokie rezultatai? Jų vaikai nepateisinę tėvų lūkesčių. Vaikai turėję rimtų dorovinių ydų“⁵. Vadinasi, jau Sokratui aišku, jog *dorovinis ugdymas* kai kuo iš esmės skiriasi nuo fizinio jaunuolių lavinimo ar ko nors mokymo. Dėl to Sokratas kaip tik ir manė, jog *dorovės negalima išmokyti. Ją galima tik pažinti*.

Dorovinio asmenybės ugdymo problemą perkeldami į mūsų laikus turėtume pripažinti, jog dorovinis ugdymas iš tikrųjų daug kuo radikaliai skiriasi ir nuo mokinių mokymo, ir nuo jų lavinimo. Maža to, jis gali būti sėkmingas tuo ir tik tuo atveju, jeigu šio darbo ranka rankon imasi ir pedagogai, ir visuomenė. Apie tokį, *pilnutinį*, arba *visuminį*, ugdymą kalbėjo ir Šalkauskis bei Maceina. Šiaandien mes esame priversti pripažinti, kad kuo didesnė pedagogų, dorovės ugdytojų profesinė kvalifikacija ir kompetencija, tuo prastesni jų ugdomojo darbo rezultatai. Sakyčiau, kad jeigu turėtume būdą palyginti profesinio pedagoginio triūso rezultatus šiuolaikinėje bendrojo

lavinimo vidurinėje mokykloje ir kurioje nors parapinėje Motiejaus Valančiaus laikų mokyklėlėje, tai dorinio ugdymo rezultatai būtų atvirkščiai proporcingi šiuolaikinės mokyklos nenaudai. Mažai to, minėtąjį reiškinį netgi esu linkęs apibrėžti kaip *atvirkščio proporcingumo pedagoginį ugdomąjį rezultatą, formulę, nuo kurios skaitiklio ir vardiklio faktiško turinio tiesiogiai priklauso ir mūsų visuomenės bei valstybės ateitis*. Ir kalti dėl to toli gražu ne vien tik pedagogai (nors negalima būtų teigti, jog nėra išimčių), bet ir pati visuomenė, kurioje mes gyvename ir kuri jau vien dėl savo realiai atstovaujamo, ginamo ir propaguojamo vertybių daro milžinišką poveikį visiems be išimties mūsų ugdomiesiems. Ir taip yra dėl to, kad asmenybės dorovinio ugdymo procese, kaip ir, pvz., prigimtiniame žmogaus gebėjime vaikščioti, visada reikalingos dvi kojos: su viena iš jų galima tik arba šokuoti, arba šlubuoti naudojantis ramentais. Apie tai savo filosofinėje pedagogikoje kaip apie *pilnutinį, arba visuminį, asmenybės ugdymą nuolat kalbėjo Šalkauskis ir Maceina*.

Straipsnio pradžioje pateikta trumpa problemos apžvalga skirta priminti, kokia išskirtinai reikšminga dorovinio asmenybės ugdymo problema buvo per visą žmonijos istoriją. Meluočiau, jei sakyčiau, kad visos ankstesnės, dabar jau istorinėmis tapusios, visuomenės su šia problema sugebėjo visiškai susidoroti. Tačiau tai padaryti geriau, negu įstengiaime mes, jos vis dėlto sugebėjo, nors mes ir esame ginkluoti visomis įmanomomis pedagoginėmis technologijomis. Tokiu atveju taip pat tektų pripažinti, jog kažkada žmonijos istorijoje galėjo būti ar net

ir buvo laikai, kai dar nebebuvo reikalinga nei *teisė*, nei *valstybė*, nes pastarosios iš tikrųjų atsiranda tada, kai dorovė – istoriškai susiklosčiusios dorovinės paprotinės normos, pvz., šariatas, – jau nebeužtikrina saugaus ir dorovingo visų visuomenės narių egzistavimo. Kadangi valstybė ir teisė atsirado jau seniai, tai esame priversti daryti išvadą, jog vien tik dorovinės elgesio normos negali ir nepajėgia užtikrinti bet kurios visuomenės saugaus egzistavimo: tam reikalinga ir visuomenės, ir valstybės pagalba. Šia prasme teisė yra istoriškai ir sociališkai mutavusi gimininė, gentinė dorovė, grindžiama jau ne vien tik visuomenine nuomone apie *x, y* ar *z* jos narių dorovinį elgesį, o paprasčiausia *prievara* jos narių atžvilgiu, ir ši prievara galiausiai įvardijama bei apibrėžiama kaip *įstatymas*. Vadinasi, čia mes dar kartą susiduriame su istorine ir socialine konstatacija to paties paprasto, bet itin reikšmingo fakto, jog toli gražu ne visus ir ne viską galima „išauklėti“ ir „išugdyti“. Negalima dėl to, kad bet kurios pasaulio visuomenės – tiek istorinės, tiek ir dabartinės – kai kurie nariai tiesiog nepasiduoda ugdomi.

Norėdamas įtaigiau ir įtikimiau paaiškinti, kas iš tikrųjų yra egoizmas ir altruizmas, pasiremsiu visų iš vaikystės gerai žinoma Aleksandro Puškino *Pasaka apie auksinę žuvelę*, kurios viena herojų – senė prie suskilusios geldos yra absoliutus egoistas, o kitas – senis, jos vyras – absoliutus altruistas. Nesunku suvokti, jog analogišku būdu per visą žmonijos istoriją vyksta amžinoji gėrio ir blogio kova. Tik pasakoje šią lemtingąją gėrio ir blogio dvikovą laimėti padeda antgamti-

nės jėgos, o realiame gyvenime su tuo tenka susidurti mums patiems. Vis dėlto, istorinės visuomenės kažkaip sugebėdavo tą dorovinį socialinį blogį įveikti ar bent jau kontroliuoti. Priešingu atveju, žmonija jau seniai būtų nustojusi egzistuoti, nes blogis yra linkęs naikinti ne tik tai gerį, bet ir patį save. Dėl tos priežasties minėtoji Atėnų valstybė jau įstengė susiorganizuoti taip, jog didžiosioms filosofinėms dorovinėms vertybėms visada atstovaudavo ir jas gindavo graikų išminčiai, filosofai, o kitoje gatvės ar barikadų pusėje visada būdavo paprasti atėniečiai – žmonės iš gatvės. Maža to, dėl šios dorovinės intelektualinės vertybių bei vertybinių orientacijų poliarizacijos, Atėnų visuomenėje iš principo tapo įmanomas ne tikai Sokratas ir jo asmeninė auka, bet ir žodžio bei dorovinio mokyimo laisvė (iki pat viduramžių imtinai). Atėnai taip pat suvaidino išskirtinį politinį, dorovinį, intelektualinį ir kultūrinį vaidmenį, padėdami pagrindus ir visai europocentrinei civilizacijai.

Analogišku būdu viduramžių priešaušryje Kristaus auka ant kryžiaus tapo tuo doroviniu intelektualiniu ir soteriologiniu siekiniu, pagrindu bei idealu, kurį įprasminus atsiskyreliskai asketišku šventųjų ir kankinių gyvenimo būdu, suvokiamu kaip šventumas, buvo priešinamasi ir kastinės luominės feodalų visuomenės viešpatuojančių sluoksnių doroviniam nuopuoliui bei ištvirkavimui⁶. Naujųjų ir naujausiųjų laikų visuomenės, ypač XIX a. Prancūzija ir Anglija, taip pat neišivaizduojamos be vadinamojo *džentelmenų judėjimo*, t.y. visuomeniškai, doroviškai prasmingo *džentelmeniškumo kulto*.

Šiuolaikines Vakarų demokratijas, taip pat ir Lietuvą, įvardyčiau kaip *absoliučiai hedonistines* dėl to, jog tradicinį žmogiškosios *dvasios* bei *dvasingumo* kultą ir idealą čia galutinai pakeičia *kūno ir kūniškųjų malonumų kultas*. Ir visa tai, be abejo, radikaliai keičia tiek pedagogo, tiek ir dorovės ugdytojo vietą bei vaidmenį šioje visuomenėje. Mokytojas, mokykla ar net universitetas šioje visuomenėje oficialiai prilyginami *paslaugų teikimo firmoms ar institucijoms*, kurių darbuotojams mokami išties fantastiški pinigai, tuo tarpu mokytojams už „paslaugų teikimą“, atvirksčiai, mokami tokie atlyginimai, iš kurių, jeigu pedagogas nedirba pusantra ar dviem etatais, tiesiog neįmanoma išgyventi. Kodėl aš taip teigiu? Todėl, kad turiu brolių istorijos mokytoją, daugiau nei 35 metus dirbantį vienoje iš Druskininkų miesto vidurinių mokyklų. Šiomet, Mokytojo dienos proga, Alytuje jam buvo įteiktas Garbės raštas kaip vienam geriausių apskrities istorijos mokytojų bei klasės vadovų, kurio ugdytinių didžiausias procentas įstoją į pasirinktas aukštąsias mokyklas.

– Esu šlovės viršūnėje, – pranešė telefonu. – Gromatą gavau. Tačiau lito – nė vieno.

Kita brolio ištarmė buvo dar filosofiškesnė:

– Kai pagaliau po dviejų metų, jei ištempsiu, sulauksiu pensijos, žinosiu, kad praėjau ir ugnį, ir vandenį, ir varinės triūbas, ir joks pragaras man jau bus nebaisus!

Kad pedagogo darbas ypač sunkus ir atsakingas, žinota jau senovės Graikijoje ir Romoje. Dėl to abiejose šalyse vaikų ugdymas buvo patikimas rašto ir ge-

rų manierų apmokytiems vergams atleistiniams. Tačiau vargu ar dar kur nors rastume nors vieną nevergvaldinę ir nebaudžiavinę visuomenę, kurioje šis darbas būtų taip nuvertintas kaip Lietuvoje. Ir atsitiko tai ne vien tik dėl pinigų trūkumo: hedonistinės visuomenės nemėgsta pedagogų ir neigia juos nė kiek ne mažiau, negu minėtieji atėniečiai nemėgdavo ir tyčiodavosi iš filosofų, laikydami juos kvailiais ir niektauskiiais, užsiimančiais dievai žino kuo, tik ne visuomenei naudinga veikla. Taip yra dėl to, kad *hedonistinės* visuomenės ugdomąjį asmenybės procesą, kaip ir jo rezultata – dorovinę asmenybės savikūrą – paverčia *farsu*, kadangi *hedonijų* (tokios yra visos XXI a. Vakarų demokratijos) kuriama kultūra viso labo tėra tik šių, ją apibrėžiančių, anglišku žodelyčių *sex-shop-show* atitikmuo. Tam pačiam tikslui šiose visuomenėse pajungiamas, transformuojamas ir angažuojamas menas, grožinė literatūra, teatras, kinas, nekaltant jau apie radiją ar televiziją. Su visu tuo kiekvienas iš mūsų kasdien susiduriame pradėję žiūrėti televizorių, nuėję į teatrą ar kino filmą. Vienas senosios kartos rusų kino režisierius ta proga yra išsitaręs, jog meninių filmų jis daugiau jau nė nebandęs kurti, kadangi, jeigu jame nėra bent kelių ar keliolikos lavonų, išprievertavimų, bankų apipilėsimų ar *Boing 777* lėktuvo įsiveržimo į valstybės prezidento kabinetą, tai tokio filmo niekas neina žiūrėti! Jausmų, išgyvenimų, idealų kova gyvenime ir žmonių sielose čia jau niekam neįdomi, be to, ji jau turbūt ir nebevyksta. Vadinasi, net ir geriausiam mūsų laikų mokytojui belieka tik liūdnei žvelgti

pro mokytojų kambario langą, kaip jo mylimi mokiniai ir geria, ir rūko, o kartais – ir mylisi, uoliai dirbdami visus tuos, visų istorinių epochų, rasių ir civilizacijų žmonijai visada itin rūpėjusius darbus: skirtumas tik toks, kad ankstesniais laikais visa tai darydavę žymiai vyresni amžiumi ir socialine patirtimi individai. Mums gi belieka džiaugtis, kad bent jau kol kas Lietuvoje dar nesišauda, kaip tai jau tapo įprastu reiškiniu mūsų taip garbستomuose Vakaruose – ir mokyklose, ir universitetuose.

Gyvenant modernių technologijų – nuolat greitėjančių ir universalėjančių kompiuterinių, reaktyvinių lainerių epochoje – viskas nepaprastai paspartėja. O žmogus, deja, yra toks, jog civilizacijai kuriant vis universalesnes patogumo, bendravimo, susisiekiimo bei susižinojimo priemones, visa tai pirmiausia panaudoja ne savo dvasios, o pačių primityviausių instinktų valdomiems poreikiams tenkinti. Su minėta problema laidoje *Paskutinė instancija* yra susidūrusi ir žurnalistė Rūta Grinevičiūtė. Kalbėdama apie miestelio gatvėse varžybas surengusių chuliganų nusikalstamą elgesį, dėl kurio žuvo du ir sunkiai sužaloti dar du vaikai, pavadino juos žmogžudžiais. Dėl to sulaukė grasinimų susidoroti arba apskusti ją, kaip pažeminusią jų teises bei žmogiškąją orumą. Du vaikus suvažinėję ir du pavertę neįgaliaisiais jaunikaiciai įnirtingai gynė savo „teises“, apie kurias, bet ne apie pareigas, jie labai gerai išmanė: jų nuomone, jie nesą jokie nusikaltėliai ar žmogžudžiai, o viso labo tik padauginę alkoholio bei nepasirinkę saugaus greičio piliečiai. Išgirsti tokį biurokratų suformuluotą sprendimą ir

supranti, jog visos teisės hedonistinėje visuomenėje tebėra nusikaltimą padariusiųjų, o ne nuo jo nukentėjusiųjų pusėje. Beje, Lietuvos radijo 2007 11 08 dienos pranešimu, minėtieji eismo chuliganai greičiausiai išvengs bausmės. O štai diena anksčiau – lapkričio 7-ąją ši jų „žygdarbi“ jau pakartojo ir angelais sargais vadinamos Lietuvos policijos atstovas, analogišku būdu nužudęs jau ne du, o tris vaikus!

Didysis vokiečių mąstytojas Immanuelis Kantas yra skelbęs, jog žmogus žmogui niekada negalys būti tik priemonė, bet visada ir visur tikslas. Tą jis įrodinėjo ir visose savo „Kritikose“⁷. Vadinasi, filosofinės etikos požiūriu, *visuomenė, kuri nesuvokia ar nenori suvokti vienos iš pamatinių žmogiškosios egzistencijos konstantų, jog žmogaus gyvybė ir laisvė yra vertybės, bet tik tuo atveju, jeigu visa tai traktuojama ne tik kaip pilietinė, bet ir kaip dorovinė kategorija, rizikuoja labai daug kuo, ir pirmiausia – savo pačių ateimi.* Šia prasme žmonijos istorija yra nenuneigiama liudininkė, kodėl ir kaip žlugo senovės Roma (moralines šio reiškinio priežastis atskleidė Charles Montesquieu), Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (moralines jos žlugimo priežastis atskleidė Mykolas Lietuvis), feodalinė Anglija (moralines šio žlugimo priežastis atskleidė Thomas Hobbes, John'eas Locke'as) bei feodalinė Prancūzija (moralines jos žlugimo priežastis atskleidė Jean-Jacques Rousseau, Thomas Carlyle), nekalbant jau apie abi Rusijos imperijas – caro ir bolševikų.

Kartais mintyse savęs klausiu: ką, pvz., pasakytume apie žmogų, kuris savo darže bandytų perauklėti piktžoles?

Įkalbinėtų, prašintų jas nebūti tokiomis, nestelbti jo su tokiu vargu ir triūsu užaugintų daržovių ir t.t.? O juk visuomenė elgiasi lygiai taip pat: uždaro užkietėjusį recidyvistą į kalėjimą, maitina, rengia, auklėja, įtikinėja, po to ir vėl paleidžia į laisvę, nes laisvė, visuomenės nuomone, yra vertybė, ir dėl to toks, kokius 7 ar 8 kartus už sunkiausių nusikaltimus teistas nusikaltėlis, neilgai toje laisvėje pabuvęs, ir vėl eilinį kartą nusikalsta vėl ką nors užmušdamas, išprievartaudamas ar apiplėšdamas. Ir taip atsitinka ne dėl to, kad jis buvo arba yra blogai auklėjamas, o dėl to, kad jis *iš prigimties neturi empatijos jausmo ir visus savo egzistencinius poreikius tenkina tiesiogiai, t.y. lygiai taip pat kaip ir visi laukiniai žvėrys miške ar savanoje: čia ir dabar.*

Pabaigai norėčiau tik pridurti, jog visos kada nors istoriškai egzistavusios istorinės visuomenės, grindžiamos tiek turtine, tiek luomine nelygybe, anksčiau ar vėliau, tačiau neišvengiamai, pačios sau išsikasė duobę. Ir taip atsitiko dėl to, kad turtas ir valdžia, kaip magnetas geležį traukia savęs visus tuos, kurie su tradicine morale, sąžine bei artimo meile turi nedaug ką bendro. Didysis visų laikų „visų tautų mokytojas, tėvas ir draugas“ Josifas Stalinas apie šį visuomenės žlugdymo procesą yra taip išsitaręs: *narod ne imeet pravo razvraščiatj pravitelstvo; pravitelstvo imeet pravo razvraščiatj narod!* – (liaudis neturi teisės tvirkinti vyriausybės; vyriausybė turi teisę tvirkinti liaudį).

Nežinau, ar kas nors iš pedagogų ar pedagogikos teoretikų adekvačiai suprato, kas ir kodėl, pvz., atsitiko su garsiąja Alma Jonaitiene – kodėl ji taip siau-

bingai pasielgė. Visi ją kaltina išsigimimu, amoralumu, nežmoniškumu, o juk ji, vargšėlė, viso labo tėra tik nuolatinio teleserialų žiūrėjimo auka! Auka nuolatinio, nesibaigiančio spektaklio, pasakojančio apie begalinę kūniškųjų malonumų svarbą ir reikšmę žmogaus gyvenime, apie nesibaigiančią šių malonumų šventę, kuri jai galiausiai pasirodė esanti taip toli ir tokia nepasiekiamą lietuviško kaimo glūdumoje! Ir nors savo vaikų žudymas nėra ir negali būti kaip nors pateisinamas, nuojauta man sako,

jog šis atvejis – tik viena iš pirmųjų „kregždžių“ dar tik besiformuojančioje lietuviškoje hedonistinėje visuomenėje, nes moraliniam ištvirkimui ir nužmogėjimui ribų nėra. Lietuvių grožinės literatūros klasikas Juozas Erlickas šį procesą apibūdina kiek kitaip: lietuviai, anot jo, „labiausiai pasitiki Bažnyčia ir kariuomene. Bet į bažnyčias jie nevaikšto, o kariuomenėj vengia tarnaut. O, va, Seimu niekas nepasitiki, nors mažne kiekvienas sutiktų ten snaust“⁸. Tokia yra hedonistinės visuomenės „moralė“.

IŠVADOS

1. Vien tik mokykla be aktyvios visokeriopos visuomenės pagalbos yra nepajėgi išugdyti dorovingą pilietį kaip būsimosios ateities visuomenės narį.

2. Dabartinių vakarietiškujų demokratinių visuomenių dorovinė transformacija į hedonistines yra akivaizdi, ir kaip tik dėl to, nepaisant pačių moderniausių pedagoginių ugdymo metodų, šiuolaikinės visuomenės iš principo yra

nepajėgios sustabdyti totalinio jaunosios kartos nudorovėjimo proceso.

3. Atsižvelgiant į tai, jog šiuolaikinėje visuomenėje kūno ir kūno malonumų propaganda bei jų kultas jau yra apėmęs visas visuomenės gyvenimo bei kultūros sritis – grožinę literatūrą, teatrą, kiną, televiziją ir t.t., tikslinga ir pačias šias visuomenes apibrėžti kaip žmonijos istorijoje precedento neturinčias hedonijas.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Pierre Hadot. *Antikos filosofija – kas tai?* – Vilnius: Aidai, 2005.
- 2 Platonas. *Valstybė*. – Vilnius: Mintis, 1981, p. 368.
- 3 Algis Uždavinys. *Helėniškoji filosofija nuo Numenijo iki Sirijano*. – Vilnius: KFMI, 2003, p. 83.
- 4 *Biblija arba Šventasis Raštas*. Ekumeninis leidimas. – Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 1999.

- 5 Romas Žibaitis. *Sokrato etika*. – Vilnius: Ethos, 1998, p. 19.
- 6 Žr. Umberto Eco. *Menas ir grožis viduramžių estetikoje*. – Vilnius: Baltos lankos, 1997.
- 7 Žr. Immanuelis Kantas. *Dorovės metafizikos pagrindai*. – Vilnius: Mintis, 1980; Immanuelis Kantas. *Praktinio proto kritika*. – Vilnius: Mintis, 1987.
- 8 Juozas Erlickas. *Mentalitetas // Lietuvos rytas*, 2007.11.24, p. 1.